

NOVE RATNE TEHNIKE U RENESANSI: KONDOTIJERI VS. VATRENO ORUŽJE

Perica Vujić

Renesansa dolazi od francuske riječi renaissance što označava obnovu, preporod. U ovome radu nastojat ću opisati upravo preporod koji je doživjela vojska u razdoblju renesanse jer treba reći da je renesansa, osim utjecaja na umjetnost, književnost, filozofiju itd., imala i utjecaj na ratovanje, ratne tehnike i sl. Pokušat ću objasniti dvije novine koje se pojavljuju u razdoblju renesanse, a imale su važnu ulogu u ratovanju: kondotijere i uporabu vatrenog oružja, pištolja i topa. Uporaba vatrenog oružja predstavlja prekretnicu u ratovanju koja se dogodila na prijelazu iz srednjega u novi vijek. U sukobu s vatrenim oružjem, nestali su kondotijeri, kao posljednji predstavnici vitezova.

Razdoblje renesanse obuhvaća prijelaz između srednjeg vijeka i novog vijeka. U ovome radu nastojat ću opisati djelovanje kondotijera, kao predstavnika nasljeđa srednjeg vijeka, vitezova-plaćenika, i vatrenog oružja koje je postalo dominantom na bojištima ranoga novoga vijeka.

Kondotijeri

Još u razdoblju srednjega vijeka javljaju se kao novi oblik vojske vitezovi-plaćenici kondotijeri. Do njihova razvoja došlo je zbog dvaju razloga: gdje je postojalo pravilo primogeniture, mlađa braća jednostavno nisu imali izbora: mogli su biti ili plaćenici, ili ići u križarske pohode; drugi se razlog osobito odnosi na ljude čije je cijelo vrijeme ispunjavala borba i samo ih je ona zanimala, stoga je njima redovito plaćanje za vršenje vojne službe bolje odgovaralo nego primanje nagrade za vršenje feudalnih obveza. (Howard, 2002.) Naime, "moć zlata potkopavala je tradicionalne podaničke veze zasnovane na vjernosti i služenju zakonitom gospodaru stvarajući temelje za osnivanje redova vojnika, plaćenika, sve češće upotrebljivanih u bitkama". (*Povijest svijeta* 9, 2008: 147) Srednjovjekovno plaćeništvo najveći je uspon doživjelo razvojem kondotijera. (Ogorec, 2010.)

Kondotijeri su bili specifičan naziv za vođe talijanskih najamničkih kompanija (*compagnie di ventura*). Njihov se naziv izvodi od talijanske riječi *condotta* – ugovor, kojim se kompanija stavlja u službu neke države (grada, kneževine) za određeno vrijeme. *Banco di condotta* se u 15. st. nazivalo mjesto gdje se vodio točan registar vojnika, pratilaca i konja najamničke kompanije i odakle se vršio obračun s poslodavcem u čijoj je službi kompanija bila. Na čelu kompanije nalazio se vođa koji je imao istaknutu individualnost, okupljao oko sebe vojnike radi svojih interesa, dobiti, moći i slave. Svaki vođa bira svoje vojnike,

Talijanski kondotijer
Bartolomeo Colleoni (15. st.)

disciplinira ih, plaća, samo je on odgovoran za postupke svojih vojnika na koje ima neograničena prava, ali se o njima i brine. (*Vojna enciklopedija* 4, 1961.) Vođe su potjecali iz svih društvenih slojeva, od vođa malih vojničkih bandi do aristokrata, koji su za nagradu dobivali lena ili druge zemljoposjede. Nakon stupanja u redove vojske, perspektive za tvrdog, ambicioznog i beskrupuloznog mladog čovjeka koji je htio napredovati na društvenoj ljestvici, bile su obećavajuće. Morao je paziti na plaću koja nije isplaćivana redovito, preživjeti sve bolesti i borbe, izbjeći da ga opljačkaju kolege, ako se nije propio ili prokockao svoju sreću, onda su mu plijen, otkupnina i pljačka mogli stvoriti temelj za pokretanje vlastitog biznisa. Upravo te mogućnosti privlačile su muškarce vojnom zanimanju. Najčešće su vođe kondotijera postajali samostalni knezovi koji imaju potpisane ugovore sa suverenim vladarima, dominantna snaga u državama koje su ih zapošljavale, stalni profesionalni savjetnici u pitanjima obrane ili zapovjednici koji su vršili obuku gradskih jedinica. (Howard, 2002.)

Treba reći kako su prije kondotijera kao vođe najamnika djelovali stranci. Tek njihovim odlaskom talijanske države prepuštene su kondotijerima. Što se tiče staleškog sastava njihovih kompanija, kondotijeri su često bili feudalski, pa su u tom slučaju osnovu njihove kompanije činili obično njihovi

kmetovi. No nekad su to bili i aristokrati, istaknuti ratnici koji su svojom reputacijom oko sebe okupljali profesionalne vojnike željne dobiti. U sastav su ulazili i pješaci koji su naoružani lukom ili češće samostrijelom, te širokim i kratkim mačem. Kao i svi vođe, i kondotijeri su znali na svoje popise vojnika dodati i one koje nisu imali pa je stoga

vrlo teško odrediti pravu jačinu njihovih kompanija i kada su na raspolaganju originalni ugovori. Pretpostaviti možemo da su htjeli dobiti na snazi svoje kompanije, tj. što više vojnika, to je kompanija jača, što je obećavalo vladarima da će kondotijeri ispuniti do kraja ugovor. Za razliku od stranaca koji su harali Italijom, kondotijeri su bili više vezani uz određeni teritorij koji su umjereno i sistematski pljačkali. (*Vojna enciklopedija* 4, 1961.) Ti vojnici-plaćenici za novac su služili bilo kome dok im je redovito isplaćivana plaća. Ako je nisu dobili, onda bi radili na štetu stanovnika kraja u kojem su se nalazili, ali i na štetu vladara koji ih nije htio isplatiti. Taktike kojima su se kondotijeri koristili bile su najviše zasnovane prvenstveno na oprezu koji je tipičan za profesionalce. Naime, njihovo

umijeće ratova svodilo se na suptilne igre prividnih napada i prepada, igra snagama držanih u rezervi do trenutka odlučujućeg udarca jer oni su ulagali veliki novac u vlastite naoružane snage i nisu ih htjeli nepromišljenom odlukom upropastiti. Bili su oprezni jer su željeli vidjeti kako se novac uložen u vojsku vraća u obliku bogatstva, političkih utjecaja ili zemljoposjeda. Zahtijevala se profesionalna stručnost koja je obuhvaćala hrabrost, izdržljivost i povremenu samožrtvovanost. Tu nije bilo mjesta za kukavice ili šeprtlje. Kako su pazili na svoje podređene da ne poginu ili oni sami, nikad nisu srljali u direktne sukobe, jedino ako bi nužno moralo doći do toga. Do direktnog sukoba su znali produživati ratove, izbjegavati odlučujuće bitke, pustošiti neprijateljsku zemlju dok se ne iscrpe sredstva protivnika, a njegovi ga najamnici napuste. Nakon toga bi se sklapao mir u što povoljnijim uvjetima. Zanimljivo je kako nijedan od tih velikih vođa kondotijera nije uspio svoje sposobnosti pretvoriti u političku moć. (Howard, 2002.)

Da Vincijev prikaz kondotijera (oko 1475.)

Upravo zbog takvog načina ratovanja, kondotijeri, tj. vojnici-plaćenici bili su na udaru žestoke kritike. Jedan od najpoznatijih kritičara čije su ideje preuzimali i drugi istraživači kondotijera bio je Niccolo Machiavelli. Machiavelli u svojem djelu *Vladar* kritizira plaćeničku vojsku. Najprije govori kako temelj svake države predstavljaju dobri zakoni i dobra vojska. Vojsku, kojom vladar brani državu, dijeli na vlastitu, plaćeničku, pomoćnu i mješovitu. Najviše kritizira plaćeničku i pomoćnu za koje kaže da su beskorisne i pogibeljne, pa ako netko zasniva državu na takvoj vojsci, neće nikada biti jak ni siguran. Navodi još niz mana plaćeničke vojske: razjedinjena je, častohlepna, bez stege, nevjerna, srčana među prijateljima, ali kukavna među neprijateljima, postoji dokle god nije napadnuta. Smatra da je uzrok tih mana činjenica da tu vojsku na okupu drži jedino plaća, ali ta plaća nije dovoljna da bi oni bili voljni poginuti za vladara. Rado su vojnici nekog vladara dok ne ratuje, no čim bukne rat, jedva čekaju da se izvuku i

pobjegnu. Zapovjednici plaćenika ili su neobično sposobni ili nisu: ako jesu, nisu pouzdani jer uvijek teže za vlastitim interesom; ako su nesposobni, onda upropaste sve. Na kraju Machivelli zaključuje kako je svakom vladaru najpametnije da ima vlastitu vojsku sastavljenu od svojih ili podanika, ili građana ili drugih ljudi koji su o njemu ovisni. (Machiavelli, 1998.)

Usprkos svim tim kritikama, kondotijeri su osnivali svoja mnogobrojna gospodarstva (*signorie*). Kritika poslije Machivellija dolazi do zaključka kako su kondotijeri oživjeli ratnički duh u Italiji, unaprijedili ratnu vještinu, a prije svega istisnuli strance iz Italije. (*Vojna enciklopedija* 4, 1961.) Oni su jednostavno odgovarali na potrebe društva koje je u njihovo vrijeme bilo podijeljeno. Vođe i javnost različitih talijanskih država zapošljavali su ih da vode njihove mnogobrojne ratove kako bi se oni za to vrijeme mogli baviti trgovinom i politikom. Vođe su im u osnovi

prepustile vojnu moć, stoga su ju oni nastojali iskoristiti u svoju korist koliko god su mogli. (Murphy, 2007.)

Također, u duhu renesanse, nastojali su se

Niccolo Machiavelli (1469. - 1527.)

Moderne replike srednjovjekovnog katapulta

proslaviti i kao mecene velikih umjetničkih djela. U redovima kondotijera nalazili su se izrazito obrazovani i kulturni pojedinci poput Francesca Sforze i Federiga de Montefeltra, predanih humanista koji su djelovali kao pokrovitelji umjetnosti. Putujući Italijom može se naići na ostatke mnogobrojnih kondotijera posvuda, odnosno na umjetnička djela koja ih prikazuju, npr. Verrocchijeva impozantna statua Bartolomea Colleoniya u Veneciji, dotjerani grob Sigismonda de Malatesta u Riminiju, mnogobrojne slike Uccella i Tizijana, čuvaju se spomen-medalje u mnogobrojnim zbirkama kao uspomena na moćne kondotijere. Toliko su predmetom zanimanja, možemo reći i fascinacije, da se pojavljuju i u djelima nekih pisaca, npr. sir Waltera Scotta, Ann Radcliffe i sir Arthura Conana Doylea. (Murphy, 2007.)

Uporaba vatrenog oružja – opasnost za kondotijere

Tehnološke inovacije koje se pojavljuju tijekom ranog novog vijeka utjecale su na nezaustavljiv razvoj umijeća ratovanja, što je izazvalo krizu starog aristokratskog konjaništva. Među posljednjim primjerima tog konjaništva bili su upravo kondotijeri. Naime, dvije novine koje se pojavljuju u ranom novom vijeku počinju sve više kondotijere stavljati u drugi plan: prva je novina opremljenost pješaka koji su obučeni poput ratnih strojeva (luk, koplje) i vrlo se lako mogu boriti protiv plemića koji se bore na konjima s mačevima; druga je novina koja mijenja praksu i ideologiju ratovanja vatreno oružje, ponajviše topovi i pištolji, odnosno njihova prva verzija – arkebuze, zbog čega mačevi više nisu učinkoviti i ubrzano zastarijevaju. (*Povijest svijeta* 8, 2008.)

Zanimljive su reakcije aristokracije na uporabu vatrenog oružja: naime, smatra se da je uporabom vatrenog oružja došlo do demokratizacije rata, čime je okrnjena vrijednost pojedinca tim sredstvima razaranja. (Burckhardt, 1997.) Ljudi su se žalili na top i pištolj ne samo zato što su njihovi rezultati

bili nehumani, već stoga što su oni na neki način degradirali rat predajući viteza plemenita roda na milost i nemilost prostih ljudi niska roda. (Howard, 2002.) Vatreno oružje smatrano je razornim oružjem koje je sijalo smrt ne mareći za stalešku pripadnost žrtve i izazivalo je prijezir kulture koja je zamišljala ratni protokol kao zbroj formaliziranih i teatralnih dvoboja. Vatreno oružje, a prije njega još i luk i strijela, dozvoljavali su pučaninu da s velikih udaljenosti pogodi i ubije plemića na konju i tako poništi onu povijesnu ugnjetavačku nadmoć konjanika s obzirom na njihovo naoružanje, obuku, ratne vještine i tradiciju. Smanjila se i sama uloga konja: prestao je biti aristokratsko ratno oruđe, sada je on ostao samo simbol društvenog prestiža. (*Povijest svijeta* 9, 2008.) Najkraće rečeno, vladajuća se elita protivila njegovoj uporabi zbog straha od moguće društvene i vojne prijetnje koju je vatreno oružje predstavljalo za njihovu vlast. Vatreno oružje omogućilo je minimalno obučenom seljaku da ubije viteza u oklopu koji je proveo život učeći svoj zanat. (Kinard, 2003.)

Srednjovjekovni top

Podaci koji govore o dimenzijama i funkcioniranju vatrenog oružja zapravo nam svjedoče kako to oružje uopće nije bilo toliko snažno i učinkovito u odnosu na reakciju aristokracije na njega. Naime, smatra se da prvo vatreno oružje potječe iz sredine 14. st., mada se u arheološkim nalazištima rijetko kada mogu pronaći izvorni primjerci najstarijih tipova vatrenog oružja jer se ono uglavnom pretapalo (metal je bio rijedak i skup) ili prerađivalo u novije tipove. Kako je sve to oružje u početku bilo glomazno i nespretno, tadašnji vojnici radije su upotrebljavali luk i strijele ili samostrijele pa je to jedan od razloga zašto su se zadržali u naoružanju vojnih postrojba sve do kraja 16. st. Nezadovoljstvo glomaznim i nespretnim oružjem potaknulo je neprestanu želju za usavršavanjem pa je razvoj novih tipova vatrenog oružja krenuo u dvama smjerovima: ručno vatreno oružje - dugo (puške, karabini, strojnice) i kratko (pištolji, revolveri, automati itd.), te topovi. Do razvoja ručnog, osobito kratkog oružja, došlo

je prvenstveno zbog potrebe pojedinca da ima lako nosivo oružje koje mu može uvijek biti pri ruci, malih dimenzija i težine, ali dovoljno djelotvorno da pogodi protivnika i pomogne u borbi za opstanak. U mnogim zemljama došlo je do opiranja uvođenju ručnog oružja jer se smatralo preteškim, neupotrebljivim na kiši i nedjelotvornim. Također, smatrali su da ubijanje protivnika iz daljine nije dostojno djelo. Ipak, nađeno je rješenje i za taj problem: razvijen je mehanizam za opaljivanje na kolo ili kotačić, barut se palio pomoću iskre, a opaljivanje je bilo sigurnije i po vlažnom vremenu i po kiši. Taj mehanizam označio je veliko poboljšanje jer je opaljivanje vatrenog oružja bilo sada sigurnije i mnogo manje osjetljivo na vremenske nepogode, pa se strijelac mogao koncentrirati na ciljanje. (Franjić, 1993.)

Jedan od prvih oružanih sukoba u Europi u kojem je korišten top (Orleans, 1492.)

Što se tiče topova, oni su bili puno nepraktičniji za razliku od pištolja. Naime, topovi su bili poput golemih nezgrapnih čudovišta koje je moralo vući po 40 konja. (Howard, 2002.) Veliki su topovi nanosili goleme i trajne štete, ali su kao pojačanje na bojnopolju bili malo učinkoviti u odnosu na troškove koje su iziskivali. Troškovi su se odnosili na cijenu i poteškoće vezane uz njihovu primjenu na bojištu. Potkraj 16. st. smatralo se da jedan top mora vući između 20 i 30 snažnih konja, a još 40 drugih vuklo je kola s municijom. Na polju su bili nepokretljivi pa ih se moralo staviti ispred redova vojske ili u razmacima između pojedinih formacija. Tako je zabilježeno kako vatra teškog topništva vrlo rijetko pogađa pješništvo jer pješništvo je vrlo niska meta, pa ako se cijev podigne samo malo više, kugla leti iznad glava pješaka, a ako se cijev spusti prenisko, kugla udara u zemlju i uopće ne doleti do cilja. Zabilježena je i taktika pješaka u borbi protiv topa: kako topništvo rijetko pogađa metu, pješaci u trenutku paljbe padaju na koljena i čekaju da ih

kugla preleti. (Howard, 2002.) Funkcija topova bila je rušenje tvrđava, stoga se razvijaju od prvih tipova pješadijskog vatrenog oružja razlikujući se od njih većim kalibrom i većom težinom, zbog čega su morali djelovati s naročitim postolja za koje je bila pričvršćena cijev. (*Vojna enciklopedija 10*, 1967.) Visoki obrambeni zidovi i kule čiji je zadatak bio spriječiti juriš, postali su glavnim metama topova. Da bi se obranili od topova, počinju se na istaknutim strateškim točkama podizati prostrane zemljane platforme – bastioni čiji je zadatak kontrolirati cijeli okolni teritorij i činiti uspješnu protutežu neprijateljskom topništvu. (Milić, 2002.)

S obzirom da je oružje bilo nepraktično, njegova je osnova funkcija više bila na psihološkoj razini. Naime, izvorna funkcija pješaka opremljenih ručnim vatrenim oružjem nije bila obrana protiv napada konjice. Njihov je zadatak bio uznemiravati i dezorganizirati protivnika još prije nego dođe do odlučujuće bitke, kada su se skrivali pod zaštitu jedinica kopljanika koje su na sebe preuzimale stvarnu borbu. (Howard, 2002.) Razbojnici bi, naprimjer, ponekad znali odustati od napada na putnike i namjernike kada bi uočili da posjeduju vatreno oružje. Općenito rečeno, opaljivanje je vatrenog oružja u razdoblju renesanse i novog vijeka djelovalo zastrašujuće jer su eksplozije, izbačeni plameni jezici i nastali gusti dim protivnika uvjeravali da su to vražja posla. (Franjić, 1993.)

Nepoželjno vatreno oružje

Plemići su osuđivali uporabu vatrenoga oružja o čemu svjedoči i sljedeći ulomak: „Da barem Bog nikada nije dopustio izum ovog groznog instrumenta! Ja ne bih imao ove duboke rane, koje mi i dandanas donose patnju, niti bi svi ti hrabri i vrijedni ljudi skončali od ruku lijernih i neukih koji se ne bi usudili gledati u lice onima koje su pokosili svojim đavolskim projektilima.“ (*Povijest svijeta 9*, 2008: 163)

Konačan udarac kondotijerima

Osim vatrenog oružja koje je odigralo ključnu ulogu u izumiranju viteštva u borbi (Kinard, 2003.), treba reći da razvoj političke situacije u Italiji nije išao na ruku kondotijerima i da je to bio zapravo konačan udarac njihovu opstanku na Apeninskom poluotoku.

Naime, kondotijeri počinju nestajati već u drugoj polovici 15. st. kada talijanski kneževi i republike nastoje potrebne najamnike angažirati neposredno, individualno ili u manjim grupama, kada stabilnija politička ravnoteža Italije sve više otežava njihove samovoljne akcije. (*Vojna enciklopedija* 4, 1961.) Smatra se da su talijanski ratovi krajem 15. st. i bitka kod Pavije 1525. bili konačni udarci kondotijerima. Već sam pohod Karla VIII. na Italiju 1494. naziva se *mrtvačkim zvonom* za kondotijere jer pred velikom i gotovo nacionalnom vojskom, otpor kondotijera pokazao se uzaludnim. U bitci kod Pavije 1525. talijanski kondotijeri borili su se zajedno s francuskim trupama na strani kralja Franje I. protiv carske vojske Karla V. U zimu tijekom 1526. dogodio se niz okršaja tijekom kojih je vođa talijanskih kondotijera Giovanni delle Banda Nera pogođen u bedro topovskim tanetom. Bio je poznat među svojim saveznicima kao "Nepobjedivi", a među neprijateljima kao "Veliki Vrag". Noga mu je amputirana i umro je u sljedećih nekoliko dana. Bio je zadnji od velikih vođa kondotijera. Kasnije, kako je došlo do razvoja i organizacije sve većeg broja francuskih, carskih i kasnije španjolskih vojnika, u praktičnom smislu male formacije kondotijera nisu im se više mogle suprotstaviti, stoga se oni povlače s ratne scene. (Murphy, 2007.)

Ovim radom nastojalo se prikazati dva obilježja rata u razdoblju renesanse, odnosno novoga vijeka. Opisani su kondotijeri kao nasljednici vojnika-plaćenika koji su se pojavili još u srednjem vijeku. Kondotijeri su predstavljali poseban oblik najamnika plaćenika koji su sami se brinuli o svojoj vojsci i ugovorom se obvezivali prema određenom vladaru, mada se, ako ne bi došlo do isplate dogovorene plaće, ne bi više ni sami držali tog dogovora, nego činili štetu tom istom vladaru. Kondotijeri, koji su bili vitezovi konjanici, naišli su na protivnika kojeg nisu mogli poraziti usprkos svim svojim vještinama, obuci i sposobnostima. Taj je protivnik bilo vatreno oružje koje je dovelo do demokratizacije rata tako da je jedan vitez na konju mogao bez problema biti poražen od strane seljaka koji je nabavio oružje i iz daljine zapucao na viteza. Vatreno oružje te rasplet političke situacije na Apeninskom polutoku utjecali su na to da su kondotijeri sišli s europske ratne pozornice.

New Military Techniques of the Renaissance: Condottieri vs. Firearms by Perica Vujić

Condottieri, the successors to the mercenary soldiers that appeared during the Middle Ages, were a special kind of mercenaries who took care of their own army and had a contract with a particular ruler, although if they did not receive wage they would turn against them. Condottieri, who were knights on horses, confronted an enemy whom they could not defeat in spite of their skills, training, and abilities. That enemy was firearms, which led to democratization of warfare in such a way that a peasant with a gun could defeat a knight from distance. The introduction of firearms and the aftermath of the political situation on the Apennine Peninsula affected the decline of condottieri in Europe.

LITERATURA

1. Burckhardt, Jacob, 1997. *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb.
2. Franjić, Berislav, 1993. *Revolveri i pištolji*, Alfa, Zagreb.
3. Howard, Michael, 2002. *Rat u europskoj povijesti*, Srednja Europa, Zagreb.
4. Jenkins, Keith, 2008. *Promišljanje historije*, Srednja Europa, Zagreb.
5. Kinard, Jeff, 2003. *Pistols: an illustrated history of their impact*, ABC-CLIO, Santa Barbara.
6. Machiavelli, Niccolo, 1998. *Vladar*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
7. Milić, Bruno, 2002. *Razvoj grada kroz stoljeća 3: Novo doba*, Školska knjiga, Zagreb.
8. Murphy, David, 2007. *Condottiere 1300-1500: Infamous Medieval Mercenaries*, Osprey Publishing, New York.
9. Ogorec, Marinko, 2010. *Plaćenici kroz povijest (III. dio)*, Hrvatski vojnik, br. 307., kolovoz 2010., Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb.
10. *Povijest svijeta 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića*, 2008. Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb.
11. *Povijest svijeta 9: Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, 2008. Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb.
12. *Vojna enciklopedija* 4, 1961., Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, Beograd.
13. *Vojna enciklopedija* 10, 1967., Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, Beograd.

